

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDAGI KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Bazarova M.S.

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi.

Rajabboyeva Oygul

Osiyo xalqaro universiteti 1-IQ-22 guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15043399>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat banklarining kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Kredit riski tijorat banklari uchun asosiy xavf turlaridan biri bo'lib, qarz oluvchining kredit majburiyatlarini bajarish qobiliyati bilan bog'liq muammolarni anglatadi. Ushbu xavfni samarali boshqarish bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: kreditlar, bank, tijorat banklari, kredit risklari, boshqarish.

Bugungi globallashuv davrida integratsiyalashish jarayonlarining tobora avj olib borayotgani, mamlakatlarning o'zaro iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalaridagi munosabatlarining kun sayin rivojlanib borishi, shuningdek, iqtisodiyotni rivojlanishining bir sababchisi sifatida bank tizimini e'tiborsiz qoldira olmaymiz. Bugungi kunda keng qamrovli iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank xizmatlarini sifatli amalga oshirish, shu jumladan asosiy banklarning an'anaviy xizmat turi bo'lmish kredit operatsiyalarining na'munali darajada bo'lishi har bir mamlakat iqtisodiyotida katta va muhim ahamiyatga egadir.

Risk tushunchasi adabiyotlarda turlicha talqin etiladi. Ilmiy iqtisodiy adabiyotlarda riskga boshqacha bir nazar bilan qaralsa, qonunchilik hujjatlarida boshqa jihatdan qaraladi. Rus tili lug'atida tavakkalchilik so'zi "risk" deb atalib, qadimiy grek so'zidan olingan. U kemalarni halokatga olib boruvchi va odamlarning o'limiga, mol-mulkklarining cho'kib ketishiga sababchi qoyani bildirib, "qoyalar orasidan shamol va boshqa to'siqlarga chap berib suzib o'tmoq" ma'nosini anglatadi. Biz yuqorida ta'kidlaganimizdek, riskni boshqa kompleks aktivlar yig'indisi va vaziyatlar bilan aloqadorligidagi ta'sirini o'rganish kerak bo'ladi. Masalan, tovar va xizmatlarni, homashyoni import qilish hisobidan ishlab chiqaruvchi va kelgusida eksport qiluvchi tashkilot valuta riskiga ta'sirchan deb aytishimiz mumkin. Chet mamlakatdan import qilinadigan homashyo va eksport qiladigan tovar va xizmatlar bahosi uzoq muddatli kontraktlarda aniq fikserlangan xorijiy valutada bo'ladi. Istalgan kelajakdagi valuta kursidagi o'zgarishlar bir xilda import qilinadigan homashyo va tayyor mahsulotning milliy valutadagi bahosiga bir xil ta'sir qiladi.

Lekin, valuta kursidan yuzaga kelgan umumiy risk 0 ga teng bo'ladi, chunki uni ko'proq daromad va xarajatlar orasidagi farq ya'ni foyda qiziqtiradi, ya'ni xarajatlarning oshishi realizatsiya qilinadigan tovarlar bahosi bilan kompensatsiya qilinadi. Bank faoliyatini risksiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Albatta risk har qanday iqtisodiy faoliyatda yuzaga keladi. Lekin faoliyat xususiyatidan kelib chiqiladigan bo'lsa, bank faoliyati uchun ham risk albatta mavjud deb aytishimiz mumkin bo'ladi. Shu tufayli, bu yerda gap bank faoliyatida riskdan umuman qochish to'g'risida emas, balki uni oldindan ko'ra bilish va minimal darajaga tushirish haqida gap boradi. Riskni boshqarish aksariyat hollarda bankning o'z mablag'larining bir qismini yo'qotish "xavfi", daromad ololmay qolish yoki moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish natijasida qo'shimcha xarajatlarga yo'l qo'yib bo'lsada, jarayonni ijobiy natija bilan yakunlashni maqsad qilib qo'yadi. Yuqoridagi fikrlar asosi sifatida mamlakatimizda bank risklarini, xususan, kredit risklarini boshqarish bilan bog'liq bo'lgan jarayonlar bilan tanishib chiqsak. Mamlakatimiz kredit risklarini boshqarish jarayonlarini yaqqol o'zida mujassam etuvchi bir nechta normativ hujjatlar mazmun - mohiyatini tahlil qilsak.

Tijorat banklarining faoliyatidagi kredit risklarini boshqarish bankning muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlash uchun juda muhim. Kredit riski, mijozning qarzlarini qaytarish imkoniyati yo'qligi bilan bog'liq bo'lgan riskdir. Banklar uchun bu riskni boshqarishning takomillashtirilgan yo'llari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

1. Kreditlarni baholash tizimini takomillashtirish:

- Kredit scoring tizimi: Mijozlarning kredityozilishini aniq baholash uchun ilg'or scoring modellari va analitik vositalardan foydalanish. Bu kreditning qaytarilishi ehtimolini baholashda yordam beradi.
- Mijozlarning moliyaviy holatini tekshirish: Mijozning moliyaviy ahvolini (daromad, xarajatlar, qarzlar va boshqalar) yanada chuqurroq tahlil qilish.

2. Diversifikatsiya: Kredit portfelini turli sohalar va geografik hududlar bo'yicha diversifikatsiya qilish. Bu risklarni kamaytiradi, chunki bir sohada yoki hududda yuzaga kelgan iqtisodiy o'zgarishlar bankning umumiy kredit portfeliga kamroq ta'sir qiladi.

3. Kredit limitlarini belgilash: Kreditlarni berishda qat'iy limitlar va mezonlar belgilash.

Masalan, bir mijozga beriladigan kreditning maksimal miqdorini cheklash yoki yuqori riskli sohalarga qarz berishni kamaytirish.

4. Monitoring va tahlil qilish: Kreditlarning har birining holatini muntazam ravishda monitoring qilish va qayta baholash. Masalan, qarz oluvchilarni o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarda yoki moliyaviy holatdagi o'zgarishlarni aniqlash orqali ularning qobiliyatini baholash.

5. Kredit xatarlari uchun zaxiralar ajratish: Kredit risklariga qarshi zaxira fondlari ajratish.

Bu bankni kredit risklarining amalga oshishidan saqlanishga yordam beradi.

6. Kredit risklarini sug'urtalash: Ba'zi banklar kredit risklarini sug'urta qilish orqali o'zlarining moliyaviy xavfini kamaytiradilar. Bu, xususan, katta miqdordagi kreditlar yoki yuqori riskli mijozlar uchun foydalidir.

7. Kredit qarorlarini to'liq hujjatlash va tekshirish: Kredit berishda barcha hujjatlarni to'liq to'plash, hamda qarorlar qabul qilish jarayonlarini qat'iy nazorat qilish. Bu bankning qarorlarida xatoliklarning oldini olishga yordam beradi.

8. Zaruriy trening va malaka oshirish: Bank xodimlarini kredit risklarini boshqarish bo'yicha doimiy ravishda o'qitish va ularni yangi metodologiyalar va texnologiyalar bilan tanishtirish.

9. Riskni boshqarish texnologiyalarini joriy etish: Raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlar orqali kredit risklarini boshqarish. Masalan, sun'iy intellekt va mashinani o'rganish orqali qarz oluvchilarning moliyaviy holatidagi o'zgarishlarni oldindan prognoz qilish.

10. Xalqaro tajribadan o'rganish: Xalqaro miqyosdagi tajribalarni o'rganish, masalan, yirik tijorat banklarining kredit risklarini boshqarish bo'yicha samarali tizimlarini o'z faoliyatiga qo'llash.

Ushbu choralar tijorat banklarining kredit risklarini samarali boshqarishga yordam beradi va ularning barqarorligini oshiradi.

Ma'lumki, bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda tijorat banklarining kredit siyosatiga, ularning kredit portfeli va uning sifatiga, undan foydalanish darajasiga katta e'tibor beriladi. Chunki, kredit portfelining to'g'ri tashkil qilinishi banklarning samarali faoliyat yuritayotganligidan dalolat beradi. Kredit riskini boshqarishning asosiy yo'nalishlari qilib quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

1. Kredit risklarini darajasiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash, ularni baholash va bartaraf etish.

2. Qarz oluvchining kreditga layoqatliligini va uning moliyaviy ahvolini aniqlash, kredit riskini bashorat qilish.

3. Muammoli ssudalarni oldindan aniqlash va ularni so'ndirish choralarini ishlab chiqish.

4. Kredit qo'yilmalarini diversifikatsiya qilishni, ularning likvidligini va daromadlilikini ta'minlash.

5. Kredit olgan mijoz bilan doimiy aloqada bo'lib turish.

REFERENCES

1. Qudratova, G. M. (2025). THE EVALUATION OF UNIVERSITY COMPETITIVENESS: A REVIEW OF METHODOLOGIES. *SHOKH LIBRARY*.
2. Azimov, B. F., Maksudovich, A. Z., & Qudratova, G. M. (2025). THE IMPORTANCE OF INNOVATION IN ENHANCING THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION UNIVERSITIES. *SHOKH LIBRARY*.
3. Sodiqova, N. (2025). METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' TECHNICAL THINKING IN ECONOMICS CLASSES. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 885-891.
4. Islomova, M., & Sodiqova, N. (2025). ILM-FAN VA TA'LIMDAGI INNOVATION RIVOJLANISHNING DOLZARB MUAMMOLARI. *Modern Science and Research*, 4(2), 300-307.
5. Bahodirovich, X. B. (2025). XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA HISOB YURITISH SIYOSATI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(6), 210-215.
6. Bahodirovich, X. B. (2025). BUXGALTERIYA HISOBINING O'RGANISH USULLARI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(5), 257-262.
7. Ёкубов, А. Б., & Алимова, Ш. А. (2024). МАКРОЭКОНОМИКА: ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРИИ И СОВРЕМЕННОЙ ПРАКТИКИ.
8. Abidovna, A. S. (2025). INVESTMENT PROJECTS: ADVANCED MANAGEMENT AND EVALUATION. *SHOKH LIBRARY*.
9. Hakimovich, T. M. (2025). EKSPORT RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA DIVERSIFIKATSIYANING AHAMIYATI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(4), 112-121.
10. Hakimovich, T. M. (2025). O 'ZBEKISTONDA EKSPORTNI RAG 'BATLANTIRISH UCHUN FOYDALANILADIGAN MOLIVAVIY VOSITALAR TAHLILI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(5), 141-150.
11. Ibodulloyevich, I. E. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SAMARADORLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI VA ISHBILARMONLIK MUHITINI YAXSHILASH ISTIQBOLLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 51, 258-266.
12. EI, I. (2025). MINTAQALAR VA MA'MURIY HUDUDLAR TADBIRKORLIK FAOLIYATINI INVESTITSIYA BILAN TA'MINLOVCHI IQTISODIY TIZIM

- SIFATIDA. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(6), 58-69.
13. Azimov, B. F., & Yodgorova, Z. Y. (2025). METHODS OF STUDYING THE STATE OF COMPETITION IN THE EDUCATIONAL SERVICES MARKET. *SHOKH LIBRARY*.
14. Azimov, B. F. (2025). INNOVATSIYALARNI QO 'LLAB-QUVVATLASH XIZMATLARI: ISPANIYA, POLSHA VA BOLGARIYA TAJRIBALARI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(4), 12-23.
15. Raxmonqulova, N. O. (2025). DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY ON A GLOBAL SCALE AND THE EXPERIENCE OF COUNTRIES. *SHOKH LIBRARY*.
16. Қизи Рахмонқулова, Н. О. (2023). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИНИНГ ХУДУДЛАР ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ. "Экономика и туризм" международный научно-инновационный журнал, 6, 14.
17. Shadiyev, A. X. (2025). DEVELOPMENT OF THE CURRICULUM FOR ECONOMIC DISCIPLINES IN PRIVATE UNIVERSITIES. *FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities.*, 13(1), 389-396.
18. Shadiyev, A. X. (2025). METHODS OF TEACHING THE "ECONOMIC THEORY". *SHOKH LIBRARY*.
19. Zaripova, G., & Naimova, N. (2025). INFLYATSIYA VA UNI BARTARAF ETISH CHORA-TADBIRLARI. *Modern Science and Research*, 4(2), 371-378.
20. Akbarovna, N. N. (2025). PROBLEMS OF INCREASING INVESTMENT ACTIVITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION. *SHOKH LIBRARY*.
21. Supiyevna, B. M. (2025). G'AZNACHILIK-DAVLAT MOLİYASINING ENG MUHIM BO'LAGI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(5), 117-123.
22. Supiyevna, B. M. (2025). BUDGETING IN THE PUBLIC SECTOR. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(6), 90-95.
23. Jumayeva, Z. (2023). BASICS OF NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT. *Modern Science and Research*, 2(12), 296-300.
24. Bostonovna, D. Z. (2023). CONCEPTUAL BASIS OF IMPROVEMENT OF BANK AUDIT IN COMMERCIAL BANKS. *IMRAS*, 6(6), 118-124.
25. Tagayeva, R., & Bobojonova, M. J. (2025). BYUDJET, UNING SHAKLLANISHI VA TAQSIMLANISHI. *Modern Science and Research*, 4(2), 387-393.
26. Bobojonova, M. J., & Toshev, M. H. (2025). JAHON BOZORIDA YASHIL IQTISODIYOTNI MOLİYALASHTIRISH TENDENSIYASI: FAKTLAR VA

- KO'RSATKICHLAR ASOSIDA TAHLIL. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(4), 120-128.
27. Жумаева, З. К. (2024). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ ИНДУСТРИЙ КАК ФАКТОР РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.
28. Жумаева, З. К. (2024). Инвестиционная Активность Как Основной Элемент Организационно-Экономического Механизма Маркетинга Территории. *Miasto Przyszłości*, 55, 1411-1417.
29. Ibragimov, A. (2025). PROSPECTIVE WAYS OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT TO THE NATIONAL ECONOMY. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 137-143.
30. Qahhorova, J., & Ibragimov, A. (2025). XORIJIY INVESTITSİYALAR ANAMIYATI, OMILLARI VA ISTIQBOLLARI. *Modern Science and Research*, 4(2), 283-291.
31. Алимова, Ш. А., & Джураева, М. С. (2025). ИННОВАЦИИ И ЦИФРОВИЗАЦИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(4), 120-126.
32. Алимова, Ш. А., & Джураева, М. С. (2025). СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(4), 82-89.
33. Игамова, Ш. З. (2024). МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОГО развития ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ. *Gospodarka i Innowacje*, 43, 335-340.
34. Игамова, Ш. З. (2021). Особенности инноватики на предприятиях промышленности строительных материалов. *Архитектура. Курилиш. Дизайн Илмий-амалий журнал. ТАҚИ*, 263-267.
35. Baxtiyorova, J., & Djurayeva, M. S. (2025). BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA RAQOBATNING ROLI. *Modern Science and Research*, 4(2), 477-485.